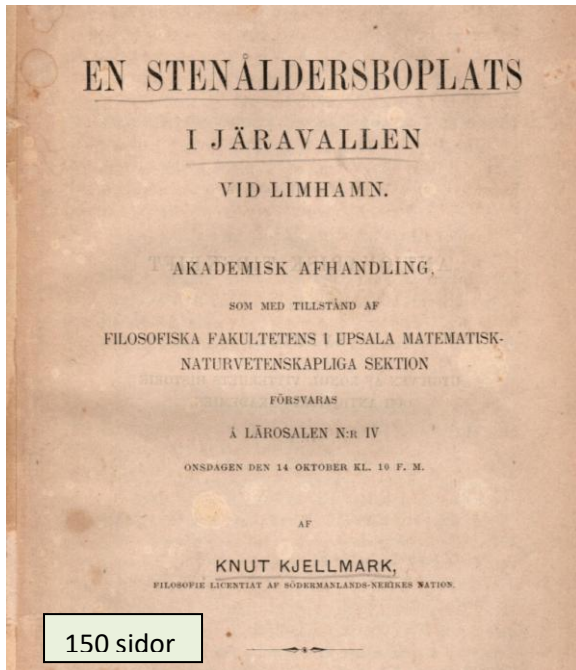


För precis 120 år sedan doktorerade vår "småländske" arkeologiske nestor Knut Kjellmark (1866-1944) i "Upsala" 37 år gammal. Han hade utbildat sig i arkeologi för Oscar Montelius och Hans Hildebrand. Samtidigt med lärargärning i Värmland och Jämtland 1899-1904 så bedrev han arkeologiska undersökningar.

En av dessa undersökningar gjordes vid Järavallen i Limhamn och det var den undersökningen som blev hans doktorsavhandling och som han lade fram och försvarade i oktober 1903.



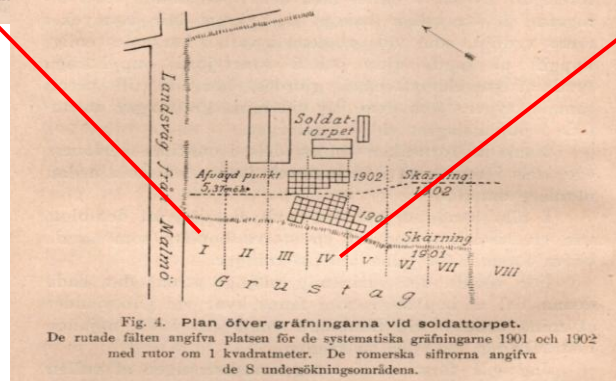
Han hade blivit uppmärksam på att man här vid denna Litorinavall gjort mängder av fynd av flinta och keramik kanske av kassören A.F. Carlsson på Skånska Cementbolaget, som intresserat hade samlat in fynd. År 1900 gjorde Kjellmark själv fynd här vid ett grustag invid ett gammalt soldattorp. Efter muntlig framställan (!) om penningunderstöd för en undersökning till "Kungliga Vitterhets Historie och Antiquitets Akademien" så fick han det beviljat och startade 1901 under 6 veckor och 1902 under 3 veckor med sitt grävande arbete. Han gjorde också resor utefter Järavallen från Kullen i nordväst till Ystad i sydöst. Dessutom besökte han en dansk undersökning av en "kjökkenmödding" i Sölager vid Isefjord och också museisamlingar i

Köpenhamn, Lund och Stockholm plus grevarna Reventlovs privata samlingar från boplatsen vid Ageröds mosse vid Ringsjöns utlopp.

Metodiken beskrivs omsorgsfullt och detaljerat t.ex. med indelning av undersökningsytan i



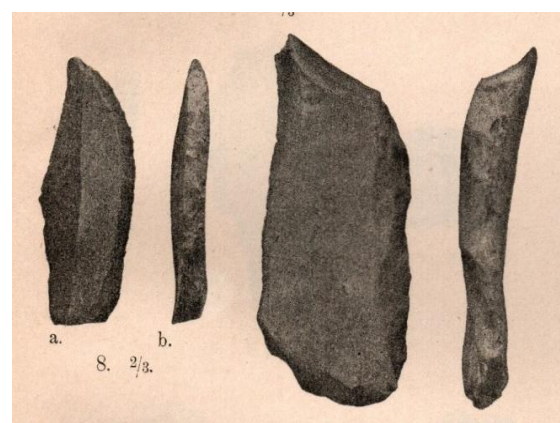
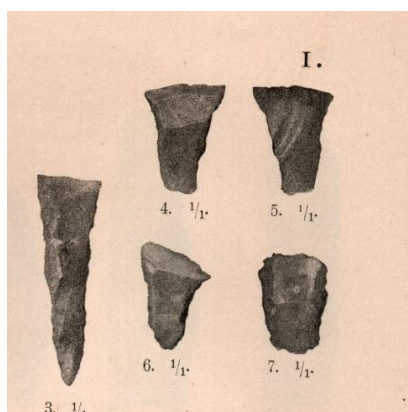
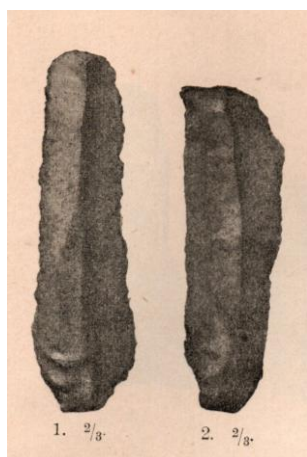
åtta parallella stråk på vardera 6 meter och utläggande av två rutnät med kvadratmeterstora rutor.



Dessutom görs en presentation av hur de olika skikten på djupet benämns. I grustagets profilyta kunde man se tydliga svarta skikt (kulturskikt som vi säger idag), som ibland var samlat till ett skikt och ibland var uppdelat i flera skikt pga Litorinahavets böljande fram och tillbaka med olika havsnivåer. Jorden i rutorna grävdes upp med en "järnskofvel" lager efter lager och placerades i en sikt med 1 cm maskor. Efter att den fina jorden siktats bort så överfördes resten upp på ett bord och gicks manuellt igenom med hjälp av "vanliga botanistspadar" och fynden registrerades i en anteckningsbok och lades in med "omslag". Ibland arbetade man i rutorna direkt med de "små handskoflarne" och lösgjorde tunna skikt så att man kunde identifiera fynden "in situ".

Fynden utgjordes av framförallt bearbetad flinta som inte varit slipad. Dessutom hittades grönstensyxor som slipats, keramik av olika typer beroende på ålder och dessutom spår av växter och ben.

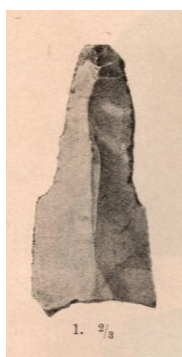
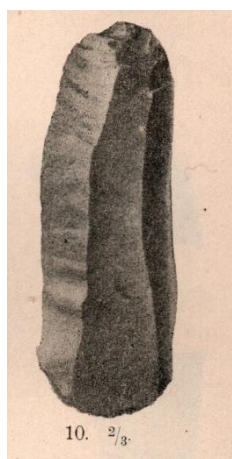
Flintor:



125 st spån varav hälften var svallade av Litorinahavet

52 st tväreggade pilspetsar varav 20 var svallade

6 st knivar

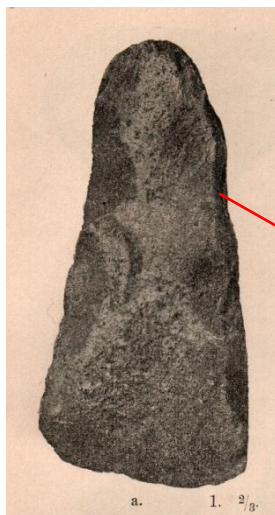


68 st skrapor av tre sorter:
utbuktad kant, rak kant, inbuktad kant

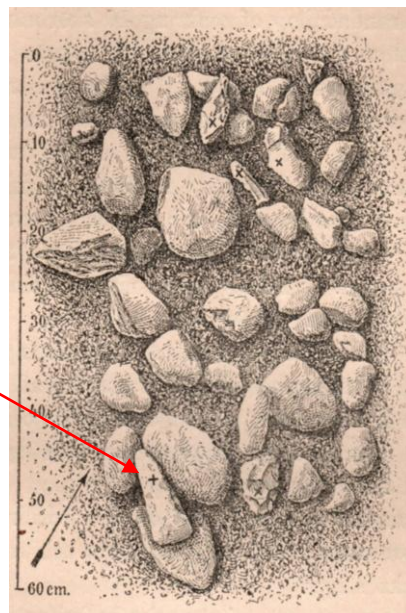
30 st planyxor av två sorter:
bredeggade resp. jämnbredda



12 st "rundtom" slagna yxor



3 st slipade grönstensyxor av diabas varav ovanstående hittades liggande på en sten som omgav en "härdruin". Dessa är nog s.k. **Limhamnsyxor**.



Denna sten tolkades som en **malsten** 17x13x4 cm.
Dessutom hittades fragment av 3 st **slipstenar**.

Flinthantverket tolkades vara av samma kvalitet i både de äldre resp. de yngre lagren.

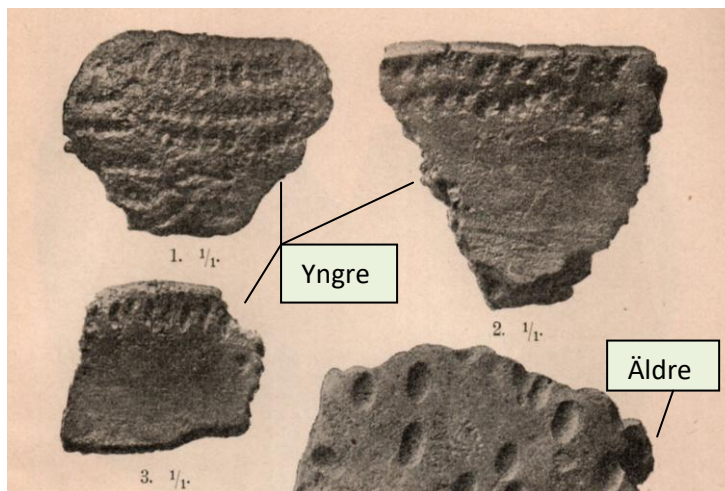
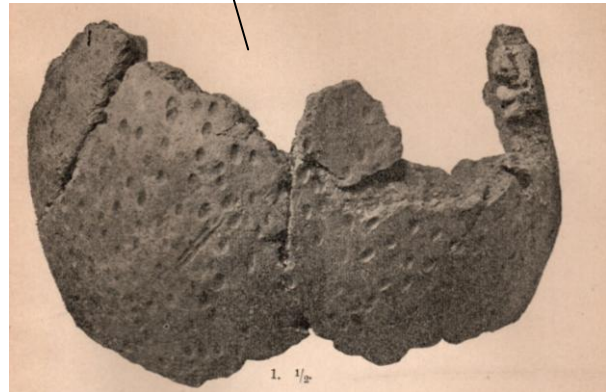
Keramik:



Keramikens uppbyggnad tolkades vara av ringlade lerstrimlor som man tummat ihop uppifrån (det vi idag kallar H-teknik) och att den därför var skör. Han påpekade att man kunde se finger gropar och t.o.m. avtryck av huden.

I avhandlingen uttrycks viss "förvåning" (?) över att leran är "tydlig med afsikt uppblandad med stycken af sönderslagen granit och vanligen äfven med sand".
Var inte magring av keramik känd vid denna tid?

I det äldre, undre svarta lagret hittades tjockare, grövre keramik med "tappbottnar". Tjockleken var mer än 1,5 cm. Det vänstra kärlet hade ornering över hela ytan av rader av elliptiska intryck medan det högra saknade ornering. Ett annat kärl verkade vara tillverkat på ett annat sätt genom användande av hel handflata och ett verktyg som givit parallella repor på ytan. Små kolavlagringar talade för att det använts för kokning.



I det yngre, ytligare lagret hittades tunnare keramik där det fanns mönster på övre kantens skärvor. Korsande repor tolkades som att något verktyg använts för att jämna till ytan.

I keramiken kunde också spåras olika **växtavtryck** såsom från ett vetekorn, agnar, strån, tallbarr och blad av lövträd.

Man hittade också ett **förkolnat** hasselnötsskal och kol av ek, ask och hassel.

Dessutom hittades **benlämningar** av vilda djur såsom kronhjort, rådjur, gråsäl, fisk och fågel men också av tama som får och hund.

Vid bedömning av boplatsens ålder så gjordes jämförelser av fyndmaterialet från två "kökkenmöddingar" i Danmark nämligen Klintesö på Själland och Ertebölle på Jylland vid Limfjorden. Dessutom vägdes fyndmaterial från olika ställen i Sverige in som kunde studeras via olika museisamlingar. Särskild vikt lägger Kjellmark vid fynden av planxyor (senare omdöpta till "skifyxor") och rundtom slagna yxor och han påpekar noggsamt att inga flintor var slipade. De slipade grönstensyxorna – Limhamnsyxorna – har också betydelse i resonemangen. Dessutom väger han in geologin (han hade både botanisk och geologisk utbildning).

Han kommer fram till:

Boplatsens arkeologiska ålder kan med tämligen stor säkerhet förläggas till äldre stenålderns allra sista tid.

Han fortsatte faktiskt undersökningen av boplatsen i Limhamn även 1903 och presenterar de fynden i tidskriften Ymer 1904. Det är då han döper om planyxnorna till "skifyxor". Han kompletterar då också slutsatserna på följande sätt:

"Boplatsen torde kunna betraktas som den äldsta hittills kända fasta fornlämning i vårt land och som den första boplatz från den äldre stenåldern i Sverige hvilken blifvit mera utförligt och i ett sammanhang beskrifven."

"De viktigaste fynden i boplatsen f.ö. äro utpräglade spår af sädesodling och husdjursafvel, hvilka fynd göra det i högsta grad sannolikt, att åtminstone gryende åkerbruk och boskapsskötsel förekommit under en långt tidigare del af stenåldern än föregående fynd gett vid handen."

Kjellmark i Ymer 1904

1904 flyttade Kjellmark till Kronobergs län för sin första anställning här som folkskoleinspektör och här var han fram till pensionen 1931 förutom en kortare sejour till Malmö på några år. Efter pensionen flyttade han till Stockholm och började då skriva på sina "Värends fornminnen" som artiklar i Smålandsposten. Han bedrev då också fortsatta studier på Statens Historiska Museum bl.a. på sitt eget fyndmaterial från Kronoberg.

Under kvällens diskussion 2023-10-11 konstaterades att Kjellmark inte noterat några fynd av anläggningar förutom "härdruiner" (fyra st) dvs t.ex. inga stolphål. Hans avhandling har inte heller någon litteraturlista. Egentligen vet vi inte hur pass banbrytande hans avhandling och systematik var då vi inte har kunskap om andra samtida arkeologiska undersökningar, avhandlingar och rapporter. Dock vet vi att Kjellmark möts med stor respekt bland dagens arkeologer, som gärna hänvisar till honom, som en pålitlig källa i många olika sammanhang. Hans sätt att presentera sin undersökning och sina fynd ger ändå en objektiv möjlighet att även idag – 120 år senare – kunna bedöma hans undersökning.

Per och Christina Andrén besökte soldattorpet i Limhamn i juli 2023. Torpet var bebott fram till 1956 av släktingar till den siste indelte soldaten Anders Lindros, som bodde här när Kjellmark gjorde sin undersökning. Så här ser soldattorpet ut idag och användes av Limhamns museiförening som en utställningslokal och för sammankomster.



Föreläsare och rapportör
Per Andrén